

Кофанов Андрій Віталійович,
професор кафедри криміналістичного
забезпечення та судових експертиз
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент;

Кофанова Олена Сергіївна,
доцент кафедри криміналістичного
забезпечення та судових експертиз
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

«ВТРАЧЕНІ МОЖЛИВОСТІ» ПОПЕРЕДНІХ ДОСЛІДЖЕНЬ В УМОВАХ ЧИННОГО КПК УКРАЇНИ

Головною метою заради якої призначалися для проведення висновки спеціалістів було втілення принципу швидкого (оперативного) отримання доказової інформації з метою розкриття та розслідування злочинів. Найчастіше для виконання, висновки спеціалістів призначалися по криміналістичним напрямам досліджень, одним з яких були «зброезнавчі» дослідження.

Безумовно, чим швидше й у більшому обсязі слідчий (оперативний працівник) одержував корисну інформацію по справі, тим реальніші шанси на те, що злочин був би розкритий, а злочинець викритий. Тому зазначені дослідження найчастіше мали місце на початковому етапі розслідування, у стадії порушення кримінальної справи або (до початку «кримінального процесу»), на етапі оперативно-розшукової діяльності, спрямованої на виявлення злочину, тобто тоді, коли необхідно було швидко одержати важливу доказову інформацію, відображену у матеріальних слідах злочину, а умов, можливостей і юридичних передумов для проведення судової експертизи не було.

Проведені «зброезнавчі» дослідження, коли вони оформлювалися таким документом як висновок спеціаліста, мали як процесуальний так і непроцесуальний характер. Існування їх в правовому полі або відсутність їх у такому, залежало від стадії процесу на якій він призначався та від органу (особи) який ініціював проведення дослідження.

Отже, під час проведення (на стадії проведення) оперативно-розшукових заходів (стадія виявлення ознак злочину) дослідження призначалися за завданням оперативних підрозділів (п. 4.1–4.6 Настанови про діяльність експертно-криміналістичної служби МВС

України), – таке дослідження вважалося непроцесуальним, оскільки воно виведено за межі кримінального процесу (проведення слідства).

Дослідження вважалося процесуально регламентованим, якщо воно призначалося після порушення кримінальної справи – на стадії попереднього або судового слідства, на підставах заяви адвокатів (ст. 6 Закону України «Про адвокатуру», ст. 48 «попереднього» КПК України), за дорученням митних органів, нотаріату (п. 3 Інструкції про призначення та проведення судових експертиз, затвердженій наказом Міністерства юстиції України 08.10.1999 № 53/5), за заявами установ і громадян (Закон України «Про судову експертизу»).

Найбільший дискусійні питання з правої точки зору, викликали не процесуальні дослідження з таких причин: проведення дослідження об'єктів та речовин, що можуть набути статусу речових доказів перед експертизою, як процесуальною дією; проведення дослідження поза межами кримінального процесу, тобто неможливість контролю за речовими доказами учасниками слідства; неповторність досліджень деяких об'єктів, зокрема в галузі «криміналістичного зброезнавства» – саморобної зброї та саморобних патронів, для визнання яких вогнепальною зброєю або боєприпасами необхідно проведення експертного експерименту (експериментальної стрільби), а отже витрачання (знищення) певної кількості об'єктів (при проведенні дослідження застосовуються тільки ті методи, що не змінюють зовнішнього вигляду і властивостей об'єктів дослідження не спричиняють їхньої втрати і не виключають можливості подальшого експертного дослідження – п.5.3.4 Настанови, для спеціалістів які проводили зазначені дослідження актуальною була порада – не використовувати за необхідності всі об'єкти дослідження, так як можливе призначення проведення дослідження в іншій експертній установі; не визнання «загалом» в кримінальному процесі висновку спеціаліста як джерела доказів; статус особи яка проводила дослідження – спеціаліст, у висновку якого було відсутнє письмове попередження за дачу завідомо неправдивого висновку. Як приклад можна навести таку ситуацію, в експертній установі системи МВС проводилось дослідження обрізу мисливської рушниці по кримінальній справі за завданням слідчого обласної прокуратури, яке було оформлене висновком спеціаліста. Зазначений обріз був визнаний вогнепальною зброєю придатною для проведення пострілів. Далі постала необхідність пред'явлення обвинувачення за ст. 263 КК України, крім тих, що вже були пред'явлені. У зв'язку з тим, що висновок спеціаліста не можна було покласти у основу обвинувального висновку, суддею винесена ухвала за поданням

прокурора про призначення судово-балістичної експертизи, але тепер в іншу експертну установу системи МВС.

У зазначеному випадку була необхідна фіксація ходу і результатів досліджень, а це означало, що у випадках коли дослідження неможливо без застосування методик, що змінюють зовнішній вигляд об'єктів дослідження, додатково фіксується і фотографується початковий їхній стан, наводиться перебіг процесу дослідження з посиланням на методики, що застосовувалися, технічні засоби, опис виявлених ознак і результатів їхньої оцінки. А також повинен був бути вказаний характер змін і кількість витраченого матеріалу, все це повинно було бути засвідчено підписом особи яка би його проводила. Зазначені вимоги в сукупності дозволяли би дотримуватись найважливішого принципу доказового права – достовірності (перевіреності, як цілісності доказових властивостей досліджуваних слідів, так і достовірності отриманих, при їхньому дослідженні фактичних даних).

В той же час дослідження речових джерел доказової інформації, що мають перспективу згодом набути статусу речових доказів, на наш погляд, ні за яких умов не повинно було виводитися за правове поле, проводитися «негласно» поза юридичною формою і без фіксації ходу і результатів таких досліджень у юридичних (процесуальних) документах. Будь-яка робота з джерелами доказової інформації повинна здійснюватися гласно і фіксуватися процесуальними засобами. Фіксація повинна бути повною, всебічною і безперервною, починаючи з виявлення матеріального об'єкта, що має доказове значення, і закінчуючи його дослідженням. В іншому разі немає гарантій того, що доказові властивості вилученого предмета збережені в незмінності, а сам предмет може бути джерелом достовірної інформації і засобом встановлення об'єктивної істини.

Таким чином, спостерігався суперечливий характер висновку спеціаліста з урахуванням можливості розширеної форми його викладення та додержання принципів достовірності і допустимості речових доказів на тлі проведення попередніх досліджень поза меж кримінального процесу, тому висновок спеціаліста потребував перегляду, а ні як не скасування його статусу в контексті кримінального процесу України.

Список використаних джерел

1. Кофанов А. В. Особливості експертних помилок та деякі шляхи їх запобігання під час проведення судово-балістичних експертиз / Криміналістика и судебная экспертиза: міжвідом. наук.-

метод. зб. / Мінюст України, КНДІСЕ. – К., 2015. – Вип. 60. – С. 275–287. <http://bit.do/ezXDW>

2. Кофанов А.В. Деякі аспекти проблематики підготовки судових експертів, їх взаємодії з керівництвом та оцінки проведених ними досліджень / Криміналістичний вісник : наук. практ. зб. / [голов. ред. В.В. Чернєй] / ДНДЕКЦ МВС України; НАВС. – К. : ПК «Типографія від «А» до «Я», 2013. – № 2 (20). – С. 107–116. https://u.to/h3j_Ew

3. Кофанов А.В. Недоліки психолого-правової (професійної) підготовки судового експерта як передумови виникнення експертних помилок / Криміналістичний вісник : наук. практ. зб. / [голов. ред. В.В. Чернєй] / ДНДЕКЦ МВС України; НАВС. – К. : ПК «Типографія від «А» до «Я», 2015. – № 1 (23). – С. 72–79. https://u.to/A3n_Ew

4. Кофанов А.В. Дискусійність висновку спеціаліста або його аналогу (минуле та майбутнє) / Актуальні питання стандартизації та акредитації трасологічних досліджень та досліджень зброї : матеріали міжвідом. наук.-практ. семінару (м. Київ, 12 січня 2018 р.) / КНДІСЕ. – К., 2018. – С. 30–34.

5. Кофанов А.В. Деякі питання оптимізації висновку експерта / Актуальні питання кримінального права, кримінального судочинства та кримінології, з нагоди 280 річниці з дня народження Чезаре Беккарія : Матеріали Регіональної науково-практичної конференції. – К.: ДУІТ, 2018. С. 84–87.